

ОКРЕМІ ЗАСАДИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ СПЕЦІАЛЬНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ПРОТИПРАВНИМ ЗАВОЛОДІННЯМ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ**SEPARATE PRINCIPLES OF FOREIGN EXPERIENCE OF COMBATING BY SPECIAL POLICE UNITS CRIMES RELATED TO ILLEGAL SEIZURE OF PROPERTY OF AN ENTERPRISE, INSTITUTION, ORGANIZATION****Миргородська К.Г., аспірантка наукової лабораторії з проблем протидії злочинності***Навчально-науковий інститут № 1
Національної академії внутрішніх справ*

Актуальність статті полягає в тому, що рейдерство становить собою кримінальне втручання у сферу права власності та економічного порядку, створюючи пряму загрозу економічній стабільності та національній безпеці держави, державна політика у сфері протидії подібним правопорушенням має бути зорієнтована на імплементацію ефективних міжнародних практик. Мета статті полягає у аналізі досвіду окремих зарубіжних країн щодо протидії злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

У статті проаналізовано положення нормативно-правових актів і відповідну правозастосовну практику діяльності іноземних правоохоронних органів щодо протидії злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Узагальнюючи зарубіжний досвід, установлено, що в більшості іноземних держав термін «рейдерство» асоціюється з таким явищем, як «hostile takeover» («недружнє (чи вороже) поглинання»), оскільки присутній такий насильницький елемент, як незаконне захоплення майна або агресивне поглинання підприємств. Дослідженням також установлено, що більшість іноземних країн не містять спеціальних норм, які регламентують кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації (рейдерство). Наголошено, що попри постійну еволюцію форм і способів вчинення рейдерських захоплень в Україні, запровадження позитивного міжнародного досвіду у сфері протидії злочинам, пов'язаним із незаконним заволодінням майном підприємства, установи чи організації, за допомогою спеціалізованих підрозділів поліції є вкрай актуальним. У зв'язку з цим системна кодифікація та подальше вдосконалення національного законодавства мають бути спрямовані на підвищення ефективності протидії рейдерським посяганням. Зазначимо, що іноземна практика у цій сфері є надзвичайно багатогранною, однак впровадження українськими правоохоронними органами інноваційних підходів та методик, які активно застосовуються у діяльності спеціалізованих поліцейських структур за кордоном, матиме позитивний вплив на підвищення результативності боротьби з правопорушеннями, що стосуються протиправного привласнення активів суб'єктів господарювання на території України.

Ключові слова: протидія, розслідування, взаємодія, спеціальні підрозділи (органи), підприємства, установи, організації, зарубіжний досвід.

The relevance of the article lies in the fact that raiding constitutes a criminal interference in the sphere of property rights and economic order, creating a direct threat to the economic stability and national security of the state; state policy in the field of combating such offenses should be oriented towards the implementation of effective international practices. The purpose of the article is to analyze the experience of individual foreign countries in combating crimes related to the unlawful appropriation of property of an enterprise, institution, or organization. The article analyzes the provisions of regulatory legal acts and the relevant law enforcement practice of foreign law enforcement agencies in combating crimes related to the unlawful appropriation of property of an enterprise, institution, or organization. Summarizing foreign experience, it was found that in most foreign countries the term «raiding» is associated with such a phenomenon as «hostile takeover» («unfriendly (or hostile) takeover»), since there is such a violent element as the illegal seizure of property or aggressive takeover of enterprises. The study also found that most foreign countries do not contain special norms regulating criminal liability for crimes related to the illegal seizure of property of an enterprise, institution, organization (raiding). It is emphasized that despite the constant evolution of the forms and methods of committing raider seizures in Ukraine, the introduction of positive international experience in the field of combating crimes related to the illegal appropriation of property of an enterprise, institution or organization, with the help of specialized police units is extremely relevant. In this regard, the systematic codification and further improvement of national legislation should be aimed at increasing the effectiveness of combating raider encroachments. It should be noted that foreign practice in this area is extremely multifaceted, however, the introduction by Ukrainian law enforcement agencies of innovative approaches and methods that are actively used in the activities of specialized police structures abroad will have a positive impact on increasing the effectiveness of the fight against offenses related to the illegal appropriation of assets of business entities on the territory of Ukraine.

Key words: counteraction, investigation, interaction, special units (bodies), enterprises, institutions, organizations, foreign experience.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції глобалізаційних процесів, інтернаціонального співробітництва та послідовної уніфікації нормативних систем зумовлюють необхідність ґрунтовнішого опанування не лише національної правової бази, а й законодавства іноземних держав, зокрема у сфері кримінального та кримінально-процесуального права. Це особливо актуально з огляду на прагнення України інтегруватися до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу, що вимагає гармонізації вітчизняного законодавства з правовими стандартами європейського простору [1].

У нинішній фазі утвердження України як повноправного суб'єкта європейської спільноти реалізується комплексна стратегія трансформацій, орієнтованих на економічний розвиток в умовах поступової інтеграції до ЄС [2]. Водночас кризові явища, що супроводжують функціонування сучасної ринкової економіки, спричи-

нили зростання криміногенного потенціалу в суспільстві. У таких обставинах пріоритетного значення набувають завдання, пов'язані з посиленням національної безпеки, зокрема її економічної складової, що покликана гарантувати стабільне функціонування держави та суспільства, а також їхню стійкість до кримінальних посягань. Однією з порівняно новітніх загроз, які постали перед українською кримінологією, є явище незаконного захоплення майна суб'єктів господарювання – т. зв. рейдерство. Це соціально небезпечне явище, що має економічну природу та кримінальну форму, впродовж останніх років набуло значного поширення в Україні, що, натомість, суттєво гальмує економічний розвиток держави [3, с. 74].

Слід зауважити, що коли йдеться про фактичний стан та масштаби поширення рейдерських посягань, необхідно наголосити на відсутності комплексної офіційної статистики щодо злочинів, пов'язаних із цим явищем. Наявна

офіційна інформація, що стосується застосування ст. 206² КК України, яка передбачає відповідальність за протиправне заволодіння майном суб'єктів господарювання, установ або організацій, на жаль, не відображає реального масштабу рейдерства в країні [4, с. 138–139].

Беручи до уваги, що рейдерство становить собою кримінальне втручання у сферу права власності та економічного порядку, створюючи пряму загрозу економічній стабільності та національній безпеці держави, державна політика у сфері протидії подібним правопорушенням має бути зорієнтована на імплементацію ефективних міжнародних практик. Йдеться про розробку та застосування механізмів запобігання і боротьби з незаконним заволодінням майном підприємств, установ та організацій, адаптованих до сучасної соціально-економічної ситуації в Україні.

Важливим аспектом при дослідженні питання криміналізації суспільно небезпечних діянь є застосування порівняльно-правового методологічного інструментарію, з метою дослідження особливостей міжнародного досвіду, проведення аналізу іноземного кримінального законодавства, а також виявлення позитивних та негативних тенденцій його функціонування. При цьому, запорукою належного рівня правового регулювання суспільних відносин та їх охорони засобами кримінального права є не лише створення нових правових норм, а й певна наступність, запозичення того найкращого, що було створено й довело своє право на існування під час тривалого апробування [5, с. 180; 6, с. 72]. У зв'язку з цим доцільно звернутися до концепції І. М. Охріменка, який запропонував умовну поетапну схему запозичення іноземного досвіду. Вона включає: збір релевантної інформації щодо досвіду окремої країни або об'єднання держав; аналітичну обробку з метою виявлення як переваг, так і недоліків відповідної правової моделі; визначення рівня її адаптивності до українських реалій; формування науково обґрунтованих принципів та методичних рекомендацій для імплементації; впровадження запропонованої моделі з постійним моніторингом її ефективності, оцінкою процесу інтеграції нововведень у вітчизняну практику; супровід освітнього процесу, починаючи з планування занять і завершуючи організацією взаємодії з науково-педагогічним складом, діяльністю методистів та начальників курсів [7].

Варто підкреслити, що вивчення міжнародного досвіду може стати підґрунтям для формування нових напрямів кримінологічної діяльності органів поліції, які довели свою ефективність у протидії вчиненню кримінальних правопорушень у міжнародній практиці. Окрім цього, такий підхід дозволяє ідентифікувати помилки та недоліки, допущені в інших країнах під час боротьби з аналогічними викликами, що є надзвичайно цінним у контексті формування національної стратегії, з урахуванням специфіки українських умов [8, с. 263], що зумовило **актуальність вибраної теми**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі засади зарубіжного досвіду протидії правоохоронними органами злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації досліджували такі вчені, як: В.В. Андрієшин, Н.О. Афендікова, Д.О. Балабанова, В.С. Бахуринський, Ю.А. Берlach, Т.В. Ганущак, З.Б. Живко, Ю.В. Живова, А.М. Зубок, О.А. Калганова, В.Є. Когут, М.А. Колесник, Н.Я. Кунтий, О.М. Луговий, П.С. Лютиков, А.І. Матеко, І.А. Наход, А.О. Ополінський, І. М. Охріменко, С.О. Павленко, В.Г. Севрук, Н.В. Семенченко, С.С. Титаренко, А. Є. Фоменко, І.В. Хорт, В.О. Швець, С.А. Шубіна тощо.

Мета статті полягає у аналізі досвіду окремих зарубіжних країн щодо протидії злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному федеральному кримінальному законодавстві США

щодо недружніх злиттів і поглинань корпорацій встановлюється рамкова кримінальна відповідальність. Детальна регламентація наводиться в спеціальних законах, зокрема в Законі Шермана (the Sherman Antitrust Act) (1890) і Законі Клейтона (the Clayton Antitrust Act) (1914) [9, 10; 11] та антирейдерського акта – закону Вільямса, прийнятому у 1968 р. [12; 13, с. 153–154]. Важливим актом антирейдерського спрямування є Закон Вільямса (Williams Act), ухвалений у 1968 році. Цей нормативно-правовий документ регулює відносини на ринку контролю за корпоративними структурами, встановлюючи, зокрема, обов'язок для потенційних покупців бізнесу повідомляти про свої наміри Комісії з цінних паперів та бірж США (SEC), а також дотримуватись визначених часових рамок при здійсненні дій, пов'язаних з набуттям корпоративного контролю [14; 15]. Зазначений закон передбачає спеціальні вимоги щодо проведення відкритих тендерних пропозицій (tender offers) у процесі придбання публічних акціонерних товариств. Варто підкреслити, що в американській правовій практиці рейдерські поглинання відбуваються відкрито – через офіційне направлення цільовій компанії пропозиції про її придбання. Зазвичай ціна, яка пропонується за акції, перевищує їх середню ринкову вартість на момент подання пропозиції, що демонструє високий рівень дотримання правових засад [16, с. 57].

Отже, на американському ринку корпоративного контролю дружні форми поглинання підприємств сприяють зростанню ефективності їх діяльності та посиленню конкурентних позицій. Ворожі ж поглинання (рейдерські дії) зустрічаються відносно рідко. Це обумовлено тим, що активна реалізація рейдерських стратегій у США розпочалася ще у 1970-х роках. Упродовж майже чотирьох десятиліть в американській правовій системі було сформовано й запроваджено результативний інструментарій протидії рейдерським посяганням, а також розроблено державну політику, орієнтовану на трансформацію рейдерства у прийнятну для національної економіки форму господарської активності та створення підґрунтя для інноваційного економічного розвитку [17, с. 12]. У сучасному розумінні рейдерство як явище, що полягає у деструкції компанії та перерозподілі її активів і корпоративних прав, виникло в США у 1960–1970-х роках ХХ ст. На думку фахівців, одним із перших прикладів таких дій є діяльність Джона Рокфеллера – засновника компанії «Standart Oil», який з метою укріплення власного бізнесу активно скуповував акції компаній-конкурентів, використовуючи для цього різноманітні методи [14; 18].

Продовжуючи висвітлення досвіду, що є одним із найвагоміших у сфері протидії рейдерським захопленням та формування ефективної державної політики у США, варто зазначити, що ця держава пережила пік активності ворожих злиттів і поглинань у 1980–1990-х роках ХХ ст. Однак навіть у цей період їх частка не перевищувала 20 % від загальної кількості угод, укладених на ринку корпоративного контролю. Саме в цей час почали з'являтися компанії, що спеціалізувалися на здійсненні ворожих корпоративних захоплень як основному напрямі своєї діяльності. У теперішніх умовах рейдерські операції у США зазвичай мають конструктивний характер і реалізуються переважно за домовленістю сторін, що на практиці перетворює їх на ефективний інструмент розвитку підприємств і загального посилення економіки держави [19, с. 80–82; 15]. Показовим прикладом діяльності інвесторів-активістів у сучасному корпоративному середовищі є практика т. зв. «корпоративних війн», яку реалізує Карл Ікан. Цей американський підприємець є одним із найвпливовіших гравців на фондовому ринку США. Він заснував і очолює інвестиційний холдинг Icahn Enterprises, що вкладає кошти в різні галузі економіки країни, з капіталом понад 7 млрд дол. США. К. Ікан здобув репутацію рейдера та водночас заслужене визнання серед професійної спільноти завдяки

низці успішних угод, у межах яких, після набуття частки в компаніях-об'єктах, змушував їх керівництво впроваджувати масштабні управлінські та структурні трансформації. Серед компаній, що стали об'єктами його активної інвестиційної участі, були такі глобально відомі бренди, як Time Warner, Yahoo, Lions Gate Entertainment, Dell. Карл Ікан здобув широку популярність у 1980-х роках, після вдалого захоплення великої американської авіакомпанії Trans World Airlines, яку згодом довів до банкрутства, отримавши при цьому значний фінансовий зиск [20; 21].

Зокрема, у США розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерськими захопленнями, здійснюється в межах співпраці між Міністерством юстиції США та спеціалізованими підрозділами Федерального бюро розслідувань. Такий формат взаємодії формує умови, за яких потенційні рейдери змушені діяти в рамках правового поля, застосовуючи ринкові інструменти недружнього поглинання [16, с. 62].

У межах корпоративного права США та країн Західної Європи сформувалося чимало варіацій рейдерських практик, серед яких: «світанковий рейд», «преміальне поглинання», дружнє злиття (friendly takeover), ворожі (hostile takeover) злиття, американська й британська моделі протидії, а також класифікація за ступенем легальності – «біле», «сіре» та «чорне» рейдерство. Через таку багатозначність підходів та практик, у науково-правовій доктрині досі не вироблено єдиного, загальновизнаного визначення поняття «рейдерство» [22, с. 219].

Усі механізми захисту від небажаних поглинань у США умовно поділяються на дві основні групи: 1) превентивні заходи (застосовуються до моменту надходження офіційної пропозиції про поглинання): впровадження концепції справедливої ціни, вимога кваліфікованої більшості для схвалення угоди, поетапне оновлення складу ради директорів, запровадження спеціальних класів акцій, кумулятивне голосування за визначених обставин, механізм «отруйних пігулок»; 2) тактичні заходи (використовуються після отримання пропозиції про поглинання): подання позовів про порушення законодавства та ініціювання судових розглядів, реструктуризація активів і пасивів компанії, використання механізму «стоп-згоди», проведення цільового викупу акцій, впровадження компенсаційних пакетів для керівництва (т. зв. «золоті парашути»), а також застосування стратегій захисту типу «Пек Мен» і «білий лицар» [23, с. 43; 15].

Сьогодні недружнє злиття й поглинання на ринку США є рідше винятком, ніж поширеним явищем. Це обумовлено, зокрема, зростанням прозорості у сфері обігу капіталу, удосконаленням антимонопольної та податкової політики, а також наявністю усталеної судової практики вирішення корпоративних спорів [17; 18].

Слід наголосити, що в останні роки процеси злиття й поглинання підприємств у США, на відміну від України, де рейдерські захоплення часто мають виражений кримінальний характер, трапляються відносно нечасто. У більшості випадків вони реалізуються з метою стратегічного розвитку бізнесу та за обоюдної згоди учасників угоди. На підставі аналізу діяльності американських корпорацій можна дійти висновку, що найрезультативнішими механізмами запобігання недружньому поглинанню у США є своєчасна ротація ключових посадових осіб, зокрема президента компанії та голови ради директорів, а також оперативне внесення змін до установчих документів підприємства у разі зростання загроз із боку т. зв. «чорних» рейдерів, що активізуються на ринку корпоративного контролю [22, с. 222].

Корпоративний сектор азіяських держав, на відміну від ринків США та Західної Європи, характеризується низьким рівнем розвитку таких інструментів корпоративного впливу, як недружнє поглинання (рейдерство) та механізм діяльності ради директорів. Це зумовлено, насамперед, зна-

чною концентрацією акціонерного капіталу в руках обмеженого кола осіб. На нашу думку, саме цей фактор визначає особливу рису ринку корпоративного контролю в країнах Азії – його стабільність і відносну відсутність агресивних форм перерозподілу власності, включаючи рейдерські атаки, що трапляються вкрай нечасто [17, с. 13].

Водночас попри суттєвий вплив державних структур на формування корпоративного середовища та обмежене втручання з боку інституційних інвесторів, у Китайській Народній Республіці фіксується зростання кількості випадків недружніх поглинань. Характерною рисою сучасної рейдерської практики в Китаї є активізація транснаціональних корпорацій, які дедалі частіше стають безпосередніми учасниками корпоративних протистоянь [17, с. 14].

У КНР регулювання корпоративних правовідносин здійснюється за допомогою положень цивільного законодавства, а також спеціалізованих нормативно-правових актів. Серед останніх, які безпосередньо спрямовані на врегулювання статусу суб'єктів господарювання у сфері корпоративного права, варто виокремити: Закон КНР про господарські договори 1981 року; Положення щодо спеціальних економічних зон провінції Гуандун 1980 року; Закон КНР про зовнішньоекономічні договори 1985 року; Закон про приватні підприємства 1988 року; Закон про компанії 1993 року; Закон про господарські товариства 1997 року. Таким чином, можна стверджувати, що Китай володіє доволі сформованою системою антирейдерського правового регулювання, яка має значний історичний бекграунд [24; 25, с. 30].

У Японії процеси поглинання компаній традиційно розвивалися відповідно до концепції добровільного злиття, тобто в межах т. зв. дружніх поглинань. Це пояснюється наявністю інституційних бар'єрів, які унеможливлювали реалізацію недружніх стратегій. Зазвичай керівництво компанії активно взаємодіє з постійними інвесторами, яким належить від 60 % до 80 % акцій. Така концентрація капіталу в руках лояльних акціонерів унеможливорює виникнення реальної загрози недружнього захоплення [25, с. 31]. Окрім інституційних, в Японії існують і соціальні бар'єри, які виступають додатковими запобіжниками недружніх поглинань, створюючи систему стримувань і противаг [26, с. 29]. Проте, попри зазначені обмеження, протягом останніх півтора десятиліть в Японії також фіксується зростання кількості незаконних захоплень підприємств. Зокрема, кількість операцій злиття та поглинання (включно з ворожими) зросла з приблизно 500 випадків у 1990-х роках до 2 211 у 2004 році [27, с. 2183]. Така динаміка, безумовно, викликає занепокоєння з боку великих японських компаній через зростання загрози подібних посягань [17, с. 13].

Процедури поглинання компаній в Індії здійснюються під юрисдикційним контролем Верховного суду та регуляторним наглядом Міністерства корпоративних справ Індії. Кожна схема злиття чи поглинання суб'єкта господарювання підлягає схваленню з боку Верховного суду лише після встановлення того, що відповідна операція є обґрунтованою та справедливою. Таким чином, судова інстанція має повноваження відмовити у затвердженні угоди, якщо дійде висновку про її формальний або фіктивний характер, тобто за відсутності реального економічного підґрунтя. Це стосується й випадків, коли суб'єкти поглинання намагаються скористатися недосконалістю правового регулювання з метою легалізації недружнього захоплення, подаючи його під виглядом іншої правової конструкції [28; 29, с. 88–89].

Слід відзначити, що кримінальне законодавство Таїланду не карає за знищення межових знаків, якщо це не супроводжується метою заволодіння земельною ділянкою. Також слід акцентувати, що тайські законодавці передбачили більш сувору відповідальність за незаконне зни-

щення межових знаків або захоплення земельної ділянки, коли такі дії супроводжуються насильством, використанням зброї або вчиняються вночі [30, с. 71].

Австралія має високий рівень ефективності у сфері захисту майнових прав та протидії неправомірним посяганням на активи, а її досвід у цьому напрямі є позитивним і таким, що заслуговує на ретельне вивчення. У країні функціонує спеціалізований орган – Експертна рада Австралії з питань поглинань (The Takeovers Panel). До кола повноважень цього органу належать: здійснення контролю та моніторингу за операціями злиття та поглинання підприємств; врегулювання спорів між сторонами, що виникають у процесі таких трансакцій [31]; аналіз умов реструктуризаційних угод, а також надання погодження на реорганізацію компаній; ухвалення рішень і винесення приписів з метою захисту прав учасників при здійсненні злиттів і поглинань; забезпечення правового балансу між сторонами угоди; розробка та оприлюднення регуляторних документів через офіційний веб-ресурс Ради, що дозволяє здійснювати публічний контроль над процедурою корпоративної консолідації [32, с. 265–266; 15].

У своїй діяльності Експертна рада Австралії з питань поглинань керується положеннями Закону про корпорації (Corporation Act) та Закону Австралії про Комісію з цінних паперів та інвестицій (Australian Securities and Investments Commission Act). Цей орган здійснює правовий аналіз умов реструктуризаційних угод, надає дозволи на проведення реорганізації господарських суб'єктів, а також ухвалює приписи з метою забезпечення дотримання прав осіб, задіяних у процесах злиття чи поглинання. Робота Експертної ради ґрунтується на спеціально сформованій системі засадничих норм – т. зв. принципах Іглстона (Eggleston principles), які отримали назву на честь Річарда Іглстона, голови парламентського комітету, що ще у 1969 році ініціював запровадження відповідних положень до законодавства. Ці принципи становлять комплекс вимог, спрямованих на захист прав і законних інтересів міноритарних акціонерів, а також самих підприємств під час реалізації процедур злиття та поглинання. Крім того, Експертна рада має повноваження розробляти регуляторні акти та публікувати їх на своєму офіційному вебпорталі. Таким чином, через видання обов'язкових для виконання нормативних документів та здійснення нагляду за їх реалізацією, вона ефективно здійснює контроль за перебігом процесів корпоративної інтеграції [32, с. 265–266; 33, с. 43–44].

Рада зі злиттів і поглинань Австралії є постійно діючим колегіальним органом, розташованим у місті Мельбурн. Її ключовою особливістю є унікальний персональний склад, до якого входять фахівці з різних галузей бізнесу та професійної діяльності. Формування складу Ради здійснюється з дотриманням принципу рівного географічного та гендерного представництва. Члени Ради призначаються генерал-губернатором за поданням профільного міністра, виходячи з професійної компетентності та досвіду у таких сферах, як: підприємництво, корпоративне управління, фінансові ринки, юриспруденція, економіка та бухгалтерський облік. Очолює Раду її Президент, який координує діяльність органу, формує склад тимчасових колегій для розгляду конкретних спорів, що виникають у процесі здійснення процедур злиття чи поглинання [16, с. 60].

Дослідження нормативно-правової бази держав, у яких зародилось явище рейдерства, а також аналіз правової практики ЄС, засвідчують, що законодавчі акти цих країн чітко забороняють застосування протиправних методів у ході здійснення корпоративних злиттів і поглинань. У зв'язку з цим імплементація позитивного міжнародного досвіду у вітчизняне підприємницьке середовище виступає одним із дієвих, а подекуди й єдиною можливих засобів боротьби з рейдерськими проявами в Україні. Водночас слід враховувати, що в економічних системах західного

зразка значна частина корпоративних угод ґрунтується на принципах взаємної довіри. Враховуючи специфіку українського ринкового середовища, механічне перенесення подібних практик може становити певний ризик. Тому на початковому етапі формування ефективної державної політики у сфері протидії рейдерству доцільно визначити її стратегічні пріоритети, реформувати відповідне галузеве законодавство та створити умови для розвитку недержавного сектору безпеки. Така система повинна забезпечити комплексний захист суб'єктів господарювання не лише від рейдерських атак, а й від ширшого спектра загроз, що перешкоджають стабільному веденню бізнесу [34].

Серед ефективних заходів протидії рейдерським загрозам, які практикуються в іноземних державах, можна виокремити низку інструментів превентивного характеру. До них, зокрема, належать: запобігання витоку конфіденційної інформації; створення професійного та ефективного юридичного підрозділу на підприємстві; приведення внутрішньої нормативної документації компанії у відповідність до чинного законодавства; суворе дотримання всіх встановлених процедурних вимог; розроблення чітко прописаного механізму прийняття рішень у межах статуту компанії із максимальною фіксацією таких процедур у Єдиному державному реєстрі; зменшення кількості міноритарних акціонерів; запровадження контролю над доступом до інсайдерської інформації про діяльність компанії; співпраця винятково з перевіреними професійними реєстраторами та зберігачами акцій; встановлення ефективного моніторингу за переміщенням акцій [25, с. 34].

Аналіз міжнародної практики дозволяє ідентифікувати різні форми прояву рейдерства, серед яких: «рейд на світанку» (dawn raid); «преміальний рейд»; дружні (friendly takeover) та недружні (hostile takeover) поглинання; американська та британська моделі корпоративного захоплення; класифікація за ступенем законності: «біле», «сіре» та «чорне» рейдерство. Щодо запобіжних заходів, які застосовуються для протидії рейдерству, в міжнародній практиці поширеними є наступні тактики: «відлякування акул» (shark repellents); стратегія «коштовностей корони» (crown jewels); «золотий парашут» (golden parachute); «отруйна пігулка» (poison pill) або її варіація – «людська пігулка»; стратегія «захисту Пек Мена» (Pac-Man defense); залучення «білого лицаря» (white knight); методи типу «самогубчі ліки», «макаронна оборона» (macaroni defense); тактика «випаленої землі» (scorched earth); «цільовий викуп» (targeted repurchase) або «зворотний викуп» (buy-back); реструктуризація активів компанії; реорганізація її боргових зобов'язань. Ці заходи розглядаються як інструменти корпоративного самозахисту, спрямовані на збереження контролю за компанією та мінімізацію ризиків зовнішнього захоплення.

Отже, Україні доцільно врахувати ефективні підходи до боротьби з рейдерськими загрозами, які напрацьовані більш досвідченими іноземними державами, та, відповідно, вдосконалити національне законодавство, спрямоване на запобігання протиправному захопленню підприємств. У процесі формування державної стратегії протидії рейдерству необхідно оновити нормативно-правову базу, зокрема в частині регулювання укладення публічних договорів, пов'язаних із процедурами злиття та поглинання, а також запровадити кримінальну відповідальність за реалізацію таких процесів із порушенням законодавчих норм. Запровадження належних правових механізмів та створення спеціального правового середовища, яке б унеможливило або робило економічно невігідним вчинення рейдерських дій, може стати ефективним стримувальним фактором для потенційних порушників [15].

У сучасній іноземній моделі протидії рейдерським загрозам, зазвичай, одночасно функціонують дві взаємодоповнювальні системи забезпечення безпеки підприємств. Йдеться про: по-перше, загальнодержавні

механізми захисту, що формують інституційну основу національної безпеки та поширюють свою юрисдикцію як на органи державної влади, суб'єкти господарювання державної форми власності, так і на приватний сектор – у межах чинного законодавчого поля (зазвичай через залучення бізнесу до реалізації завдань державної безпеки); по-друге, приватні структури захисту, які утворюються суб'єктами недержавної власності (підприємствами, асоціаціями, об'єднаннями, корпораціями тощо), що мають право створювати власні служби безпеки або укладати відповідні договори про співпрацю з такими структурами, впроваджувати внутрішні системи охорони інформації, режиму конфіденційності та безпеки з метою захисту комерційної інформації, її носіїв, які належать їм на законних підставах [13, с. 156–157].

Фундаментальна відмінність між інтересами рейдера та добросовісного власника щодо дій з боку органів державної влади є принциповою. Це розмежування має бути враховане при формуванні конкретних заходів, як законодавчого, так і правозастосовного характеру, спрямованих на протидію рейдерським захопленням. Через відсутність належної нормативної регламентації інструментів захисту права власності та нагальну потребу у впровадженні оперативних механізмів безпеки, законні власники, прагнучи зберегти своє майно, часто змушені вдаватися до корупційних практик, аби забезпечити функціонування системи захисту у власних інтересах. Очевидним є те, що правові механізми захисту майнових прав повинні бути чітко врегульовані на законодавчому рівні. Крім того, поширена серед окремих експертів думка про те, що закріплення таких інструментів у законі може нібито сприяти їхньому використанню рейдерами під час незаконних захоплень, є необґрунтованою. Адже основне призначення зазначених

механізмів полягає у протидії рейдерським діям – зокрема у блокуванні або перехопленні ініціативи захоплення, що суперечить самій природі рейдерської стратегії [35].

Підходи щодо вдосконалення кримінально-правової протидії рейдерству, на наш погляд, повинні базуватися на розумінні того, що кримінально-правова кваліфікація рейдерства з використанням традиційних елементів інституту множинності малоефективна, оскільки розуміння цього виду злочинної діяльності лише як сукупності злочинів (тотожних, однорідних або різнорідних) недостатньо для розуміння його механізму. Ситуація ускладнюється невідомістю проблеми закріплення в кримінальному законодавстві «кримінального рейдерства» як окремого самостійного складу злочину [36, с. 273].

Висновок. Підводячи підсумки вищевикладеного, варто наголосити: попри постійну еволюцію форм і способів вчинення рейдерських захоплень в Україні, запровадження позитивного міжнародного досвіду у сфері протидії злочинам, пов'язаним із незаконним заволодінням майном підприємства, установи чи організації, за допомогою спеціалізованих підрозділів поліції є вкрай актуальним. У зв'язку з цим системна кодифікація та подальше вдосконалення національного законодавства мають бути спрямовані на підвищення ефективності протидії рейдерським посяганням. Зазначимо, що іноземна практика у цій сфері є надзвичайно багатогранною, однак впровадження українськими правоохоронними органами інноваційних підходів та методик, які активно застосовуються у діяльності спеціалізованих поліцейських структур за кордоном, матиме позитивний вплив на підвищення результативності боротьби з правопорушеннями, що стосуються протиправного привласнення активів суб'єктів господарювання на території України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шубіна С.А. Зарубіжний досвід запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/98.pdf.
2. Yunin O., Sevruck V., Pavlenko S. Priorities of economic development of Ukraine in the context of european integration. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2018. Vol. 4. N. 3. P. 358–365.
3. Ополіський А.О. Особливості рейдерства в Україні: інструменти запобігання і протидії протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 53. Том 2. 2018. С. 74–77.
4. Луговий О. М. Правове регулювання протидії рейдерству в Україні. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. Січень, № 1 (41), 2020. С. 138–142.
5. Балабанова Д. О. Загальні ознаки наступності у кримінальному праві України: проблеми визначення. *Юридичний вісник*, 2014/2. С. 180–184.
6. Андрієшин В.В. Кримінальна відповідальність за зловживання службовою особою своїми повноваженнями: теоретико-правові та прикладні аспекти. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2020. 237 с.
7. Охріменко І. М. Компаративістика у дидактичному проектуванні процесу підготовки поліцейських. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 17 берез. 2016 р.). Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2016. С. 66–67.
8. Фоменко А. Є. Досвід кримінологічної діяльності поліції республіки Польща. *Юридична наука*. № 7(97). 2019. С. 262–269.
9. The Sherman Antitrust Act (1890) U.S.C. Title 15. Sections 1–7 / Legislation USA. URL: http://www.globalcompetitionforum.org/regions/n_america/USA/us_saa.pdf.
10. The Clayton Antitrust Act (1914). U.S.C. Title 15. Sections 15–22 / Legislation USA. URL: http://www.globalcompetitionforum.org/regions/n_america/USA/The%20Clayton%20Antitrust%20Act.pdf.
11. Калганова О. А. Регламентація кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерськими захопленнями в законодавстві зарубіжних країн. Підприємництво в умовах сучасних викликів : загрози, обмеження та можливості: збірник матеріалів V міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва», (18–19 лютого 2022 р., м. Ірпінь) : Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. С.69–72.
12. Williams Act 1968/ - hup: // vlex.com/vid Williams – act – 51575487.
13. Ширманова О., Лютіков П.С. Аналіз міжнародного досвіду протидії рейдерству та шляхи його застосування в Україні. Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2011» : у 5 т. / Запорізький національний університет. – Запоріжжя : Просвіта, 2011. – Т. 2. С.152–157.
14. Бабич Т. Рейдерство в Україні – загроза національній безпеці. URL: <http://www.viche.info/journal/2105/>.
15. Когут В.Є., Хорт І.В. Протидія рейдерству: досвід США, Великобританії та Австралії. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/93.pdf>.
16. Матеко А. І. Адміністративно-правовий механізм протидії рейдерству в Україні. Кваліфікаційна робота магістра. зі спеціальності 081 «Право». Суми: Сумський державний університет. Суми 2020. 105 с. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81958/1/Mateko_Masters_thesis.pdf.
17. Колесник М. А. Зарубіжний досвід протидії рейдерству та можливості його використання в Україні. *Право і безпека*. 2010 р. № 5 (37). С. 11–16.

18. Ганущак Т. В., Зубок А. М. Динаміка рейдерських атак на підприємства України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. №10/1. С.21-25.
19. Кунтий Н.Я. Використання зарубіжного досвіду запобігання легальним схемам рейдерських атак. *Економіка та держава*. 2012. № 2. С. 80-82.
20. Carl Icahn. URL: <https://radaris.com/~Carl-Icahn/198985659>.
21. Титаренко С.С. «Рейдерство» в Україні та деяких зарубіжних країнах: компаративний погляд на економіко-правовий феномен. *Порівняльно-аналітичне право*. № 5. 2016 с. 271-274.
22. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління: монографія. Львів : ЛіраПрес, 2012. 256 с.
23. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2638>.
24. Семенченко Н. В. Стратегії протидії рейдерському захопленню. Європейські перспективи. № 2, ч.1. 2011. С. 188-195.
25. Наход І.А. Кримінальна відповідальність за рейдерство: міжнародний досвід та перспективи впровадження в Україні. Кваліфікаційна робота на здобуття кваліфікаційного рівня магістр. ОСТРОГ.2020. 113 с.
26. Афендікова Н. О. Протидія рейдерству на ринку землі в контексті забезпечення економічної безпеки національної економіки. *АГРОСВІТ*. № 13. 2015. С. 28-32.
27. Milhaupt C. J. In the Shadow of Delaware? The Rise of Hostile Takeovers in Japan. *Columbia Law Review*. 2005. Vol. 105. P. 2171–2216.
28. Швець В. О. Ключові характеристики судового захисту суб'єктів господарювання від «рейдерських» нападів в Індії та Японії. *Форум права*. 2013. № 3. С. 764–769.
29. Титаренко С. С. Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2018. 262 с.
30. Живова Ю. В. Зарубіжний досвід у сфері боротьби з кримінальними правопорушеннями у земельних відносинах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2023 № 65. С. 70-73.
31. Закон Комісії з цінних паперів та інвестицій Австралії 2001 року: станом на 01.07.2014. Парламент Австралії Акт № 51, 2001 URL : <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2014C00470>.
32. Берлач Ю.А. Адміністративно-правове забезпечення протидії недружнім злиттям і поглинанням (рейдерству) в Австралії: характеристика й можливості запровадження позитивного досвіду в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 2. С. 264- 267.
33. Когут В. Зарубіжний досвід протидії рейдерству. Збірник наукових статей студентів денної форми навчання, які здобувають освітній ступінь магістра за спеціальністю «Право» спеціалізації: «Правове забезпечення безпеки підприємницької діяльності», «Фінансове право». Частина 1. 2021. С. 40-46.
34. Крутов В., Берлач Ю. Зарубіжний досвід протидії негативним проявам рейдерства, шляхи його застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. №12. С. 76-79.
35. Ополінський А. Типологія осіб, що вчиняють злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майна у сфері підприємницької діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 307–312.
36. Бахуринський В. С. Удосконалення кримінально-правової протидії рейдерству в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 7(97). С.269-275.